

Izlaganje na znanstvenom skupu

UDK: 341.382"1919"(093)

23.15(093)

Pitanje jednakosti velikih i malih država na primjeru zaštite nacionalnih manjina u St. Germainskom mirovnom ugovoru 1919. godine

LIVIA KARDUM*

Sažetak

Prvi svjetski rat ogolio je predodžbu o nadmoći europskih velesila koje ne samo da nisu uspjele sačuvati mir, već ni vlastitim snagama nisu mogle okončati rat. Zbog toga se činilo da je došlo vrijeme da se na potpuno drugačijim osnovama od dotadašnjih osigura budući svjetski mir. Američki predsjednik Wilson propagirao je pravedni mir bez pobjednika i poraženih, koji neće praviti razliku između velikih i malih država jer je to jedino jamstvo budućih stabilnih međunarodnih odnosa, a njegovim idejama su se u načelu pridružili i čelnici Antante, sve dok je trajao rat. Već na konferenciji mira u Parizu politički idealizam ustuknuo je pred političkim realitetom koji nije priznavao ni jednakost pobjednika i poraženih ni jednakost velikih i malih država. To je došlo do izražaja kad se od malih država, nasljednica Austro-Ugarske, tražilo da prihvate Konvenciju o zaštiti manjina s obzirom da se nakon raspada Dvojne monarhije nisu mogle odrediti potpuno etničke granice, dok istodobno velike sile, poput Italije i Francuske, koje su unutar novih granica dobile znatno manjinsko stanovništvo, nisu trebale prihvatiti obavezu o njihovoj zaštiti. Kraljevina SHS i Rumunjska bile su naročito ogorčene s obzirom da se Konvencija o manjinama protezala i na one dijelove koji su prije 1914. godine pripadali Rumunjskoj, odnosno predratnoj Srbiji.

Ključne riječi: Prvi svjetski rat, Pariška mirovna konferencija 1919., St. Germainski mirovni ugovor, Konvencija o zaštiti manjina

*

Prof. dr. sc. Livia Kardum, izvanredna profesorica na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Lepušićeva 6; e-mail: lovro.kardum@zg.htnet.hr.

U međunarodnim odnosima ne postoje neka opće prihvaćena načela kojima se rukovode političari u vođenju vanjske politike, ali se u određenim razdobljima ipak neka načela više poštuju i češće ističu kao objašnjenje za pojedine političke odluke. Slično vrijedi i za međunarodne sisteme u okviru kojih se u prošlosti razvijala, pa i danas odvija međunarodna politika. Ni oni nisu kruti i politika velikih sila često ih je probijala, ali su važni za razumijevanje i objašnjenje na koji način su se rješavali međunarodni sporovi i kako se postupalo u međunarodnim krizama da bi se sačuvao mir. Svi su se temeljili na koncepciji o pravu velikih sila da interveniraju u slučaju međunarodnih sporova i kriza. Takav je bio direktorij velikih sila koji je nakon Bečkog kongresa 1815. uspostavljen u Europi. Svetu alijansu je 1830. naslijedio Europski koncert koji je sve do 1914. godine s promjenjivim uspjehom intervenirao i spašavao europski mir. Prvi svjetski rat je u mnogome bio prekretnica, jer je, uz ostao, ogolio predodžbu o nadmoći europskih velesila koje ne samo da nisu uspjele sačuvati mir, već ni vlastitim snagama nisu mogle okončati rat. Zbog toga se nužno nametalo pitanje stvaranja novog međunarodnog sistema koji će na potpuno drugačijim osnovama osiguravati budući svjetski mir. O tome je 5. siječnja 1918. godine na konferenciji Trade Uniona progovorio britanski predsjednik vlade David Lloyd George čime je htio umiriti ratom izmorenu britansku javnost da će mirovni prijedlog britanske vlade biti prihvatljiv svim zaraćenim stranama.¹ Istovremeno je htio uvjeriti i američkog predsjednika Woodrowa Wilsona da stajališta Antante, usprkos sklopljenim tajnim ugovorima o ratnim ciljevima, u bitnome ne odstupaju od američkih stajališta na kojima se treba temeljiti budući svjetski mir. Stavovi američkog predsjednika koji je Sjedinjene Američke Države uveo kao pridruženog člana u rat na strani Antante, bili su već od ranije poznati.² Wilson ne samo da nije priznavao tajne ugovore, već je smatrao da je tajna diplomacija glavni krivac za izbijanje rata, jer isključuje javnost pri političkom odlučivanju. Zbog toga je izbjegao da mu Britanci uruče prijepise svih tajnih ugovora koje je sklopila Antanta, čime je jasno dao na znanje da američki ulazak u rat nipošto ne znači da će se Sjedinjene Države bezrezervno boriti za realizaciju Antantinih ratnih ciljeva. Htio je svakako sačuvati slobodu političke akcije, kako za vrijeme trajanja rata, tako i na budućoj mirovnoj konferenciji.³ Njegova vizija o "de-

1

Opširnije: Kardum, Livia, Mirovni prijedlozi Velike Britanije i SAD-a godine 1918., *Međunarodne studije*, br. 1-2/ 2002.

2

Wilson je isticao da su Sjedinjene Države ušle u rat isključivo kako bi se zaštitile, a ne da bi se domogle novih teritorija, ratnog plijena ili iz želje za dominacijom. Većina Amerikanaca dijelila je mišljenje svoga predsjednika kako u svijetu treba afirmirati demokraciju i političke slobode za sve narode i stvoriti takve međunarodne odnose koji bi trajno jamčili sigurnost i ravnopravnost svih država, kako velikih tako i malih. Zato su američki vojnici bili uvjereni da odlaze u rat za pravednu stvar, što je američkoj vojsci davalo posebnu moralnu snagu i polet, koji vojske europskih zaraćenih strana više nisu imale. Kardum, Livia, *Europska diplomacija i prvi svjetski rat*, Poslijediplomski studij Međunarodni odnosi, Zagreb, 2006., str. 158.

3

Ibid.

mokratskom miru" i "pobjedi bez pobijeđenih" nije se dala usuglasiti s ranije utanačenim francuskim i britanskim ratnim ciljevima, ali s obzirom da je Antanta u potpunosti ovisila o američkim kreditima⁴ i vojnoj pomoći,⁵ Lloyd George je uložio veliki trud i vještinu da britanske stavove prikaže gotovo identičnim s onima američkog predsjednika. Britanski mirovni program sazeo je u tri točke koje govore: 1) da se treba ponovno uspostaviti nepovredivost međunarodnih ugovora, 2) da se teritorijalna pitanja moraju rješavati na temelju prava samoodređenja naroda ili uz njihovu suglasnost i 3) da se mora osnovati internacionalna organizacija koja će omogućiti smanjenje naoružanja, čime će se onemogućiti izbijanje novih ratnih sukoba.⁶ Na kojim će se osnovama temeljiti rad buduće međunarodne organizacije dalo se naslutiti iz optužbe Lloyda Georgea da se iz izjava Centralnih sila ne može razlučiti namjeravaju li anektirati osvojena područja ili ne. "Velika Britanija mora točno znati da li će Belgija, Srbija, Crna Gora i Rumunjska biti na isti način neovisne i slobodne da odlučuju o svojoj sudbini poput Njemačke ili neke druge nacije ili će neovisnost manjih naroda biti manja od one velikih sila? To je pitanje od najveće važnosti upravo zbog toga što je jamstvo istih prava svim državama i narodima, bez obzira na njihovu veličinu i snagu, jedan od najvažnijih ratnih ciljeva Velike Britanije," istaknuo je Lloyd George.⁷

Tri dana nakon Lloyda Georgea i Wilson je 8. siječnja pred Kongresom izložio američki mirovni program u "14 točaka" i tom prilikom progovorio o jednakosti svih država, jer će "u svjetskoj zajednici države biti sigurne u pravdu i pravedan odnos prema sebi, kao i sigurne protiv nasilja i agresije. To je zajednički interes svih država svijeta, a Amerikancima je u potpunosti jasno da, ako pravde ne bude za sve, neće je biti niti za njih," tvrdio je Wilson.⁸ Američki mirovni program samo je želio ukloniti sve ono što izaziva izbijanje ratova pa Njemačku treba privoljeti na prihvaćanje principa jednakosti među svjet-

4

Na nabavku hrane, streljiva i ratnog materijala u samim Sjedinjenim Državama do proljeća 1917. potrošeno je 490 milijuna funti. To je djelomično plaćeno britanskim izvozom u SAD, a dijelom isporukama zlata. Kad su se iscrpili svi izvori plaćanja, Velika Britanija je morala na američkom kreditnom tržištu potražiti nove trgovinske kredite u visini od 300 milijuna funti, a da praktički više nije imala sredstva da ih i otplaćuje. Rat je dnevno stajao čak sedam milijuna funti, a dotadašnji ukupni troškovi ratovanja popeli su se na vrtoglavih 4.300 milijuna funti. Kardum, L., *Europska diplomacija...*, str. 153.

5

Britanci su bili svjesni da SAD imaju veliki ljudski potencijal, ali i da američka vojska nije izvježbana i da nema ratnog iskustva. Poseban problem bilo je pitanje vremena potrebnog za transport američke vojske do Europe. Upravo su s tim poteškoćama računali Nijemci kada su riskirali rat s najjačom državom svijeta. Zato je britanski državni tajnik za vanjske poslove Arthur James Balfour upozorio Wilsona na iznimnu psihološku važnost da se američka zastava što prije zavijori na europskim bojišnicama. Zamolom je da se odmah pošalje bar nekoliko brigada ili divizija u Europu, te da se obuka vojnika dovrši u samoj Francuskoj, gdje bi se moglo dobro iskoristiti veliko francusko vojno i ratno iskustvo. Isto, str. 157.

6

Lloyd George, David, *Mein Anteil am Weltkrieg, Kriegsmemoiren*, Berlin, 1934. str. 62.

7

Kardum, L., *Mirovni prijedlozi...*, str. 120.

8

Documents of American History, New York, 1963., str. 137-139.

skim nacijama umjesto da teži vlastitoj dominaciji. Wilson je zaključio da je osnovna misao američkog mirovnog programa da se osigura pravda, jednakost i sigurnost za sve narode, kako velike tako i male, jer su to temelji bez kojih nije moguće izgraditi niti jednu konstrukciju međunarodnog prava. To su jedine ideje i principi za koje se američki narod voljan boriti, žrtvovati svoje živote, svoj ponos i sve što posjeduje, jer je to borba za samu ljudsku slobodu kao takvu.⁹

Wilsonove ideje bile su vizionarske u svakom pogledu, jer su predvidjele neuspjeh mirovne konferencije u Parizu 1919. godine koja se odvijala upravo po suprotnim principima od onih na koje su se toliko pozivali i Lloyd George i Wilson.¹⁰ Sve se odvijalo po isključivom diktatu velikih sila pobjednica. U želji da se prihvati njegova ideja o Ligi naroda koja je trebala osiguravati stabilan mir u budućnosti, Wilson je odstupio od većine svojih principa, pa i od proklamirane jednakosti velikih i malih država bez koje, kako je ranije tvrdio, nije moguće uspostaviti funkcioniranje međunarodnog prava. Time je, nažalost, i sudbina Lige naroda bila zapečaćena.

Konferencija mira protekla je u frustrirajućoj atmosferi, ne samo za pobjeđene Centralne sile koje su sa zebnjom očekivale mirovni diktat, već i za male države iz tabora Antante, o čijoj se sudbini također odlučivalo bez njihove prisutnosti i suglasnosti.¹¹ Sve odluke su iza zatvorenih vrata donosila velika četvorica: Wilson, Lloyd George, francuski predsjednik vlade George Clemenceau i talijanski Vittorio Orlando. Moguće žalbe se nisu morale uvažiti. Male države mogle su samo preko svojih stručnjaka za pravo, ekonomiju, pomorska pitanja, vojna i dr. sudjelovati u radu stručnih Komisija koje su Velikoj četvorici predlagale svoja rješenja. Međutim, najvažnija komisija, Teritorijalna komisija, bila je sastavljena samo od stručnjaka četiriju velikih sila: SAD-a, Velike Britanije, Francuske i Italije. Usprkos tome, Italija se nije htjela izložiti ni najmanjem riziku pa se osigurala da njena granična pitanja ne rješava Teritorijalna komisija, već sam politički vrh Konferencije – "Vijeće velike četvorice", u kojem je i sama bila član. Imajući sve to u vidu, jugoslavenska delegacija bila je u izuzetno teškom položaju jer se morala izboriti za gotovo sve svoje granice. Ipak se nadala da će joj biti nešto lakše u određivanu granica prema Bugarskoj, Mađarskoj i Austriji, s obzirom da su one pripadale taboru pobijeđenih država. Tim je neugodnija bila vijest da Teritorijalna komisija ozbiljno razmatra memorandum austrijske delegacije (9. kolovoz) u kojem se traži da se u južnoj Štajerskoj s gradskim centrom Mariborom provede plebiscit. Austrijanci su to pravdali tvrdnjom da se Štajerci razlikuju po

9

Ibid.

10

Wilsonov program bio je djelotvoran samo tijekom rata kada je u Europi trebalo stvoriti atmosferu u korist mira, ali se pokazao potpuno neprikladnim kao temelj za praktični politički sporazum nakon rata ili kao osnova za trajnu američku politiku. Bailey, A. Thomas, *A Diplomatic History of The American People*, New York, 1950., str. 649.

11

Opširnije: Lederer, J. Ivo, *The Versailles Settlement, Was it Foredoomed to Failure*, Boston, 1960.

običajima, ponašanju i ekonomskim interesima od ostalih Slovenaca. Osim toga, ta regija, kako su tvrdili Austrijanci, prometno gravitira prema Beču i neophodna je za egzistenciju tog grada. Navodilo se da tu uz Slovence i Nijemce žive, kao i u Koruškoj, tzv. "Vendi" koji se u potpunosti razlikuju od Slovenaca iz Kranjske. Posebna je pažnja posvećena i dolini rijeke Mure s gradom Radgonom, za koje su Austrijanci tvrdili da i geografski i etnički u potpunosti pripadaju centralnoj Štajerskoj, što priznaju i jugoslavenske vlasti.¹²

Jugoslavenska delegacija brzo je reagirala na austrijski zahtjev vlastitim memorandumom upućenim 11. kolovoza predsjedniku mirovne konferencije, Clemenceauu. U njemu su oštro opovrgnuli postojanje Venda, a na tvrdnju o ekonomskoj neophodnosti južne Štajerske za Beč i Graz, odgovorili su da po toj logici ne bi uopće smjelo doći do otcepljenja ni jednog dijela bivše Austro-Ugarske, jer su svi dijelovi Dvojne monarhije gravitirali prema Beču. Plebiscit su odbili iz principijelnih razloga, jer je ranije odbijen jugoslavenski prijedlog da se granica prema Rumunjskoj odredi plebiscitom u Banatu, kao i granica prema Italiji, a nametnut je za određivanje granice u Koruškoj, iako su Jugoslaveni izričito bili protiv toga. Ipak, jugoslavenska delegacija nije uspjela spriječiti da pitanje južne Štajerske opet dođe na dnevni red Teritorijalne komisije.¹³

Krajem kolovoza (27. i 28.) Komisija je podnijela izvještaj iz kojeg se vidjelo da je došlo do podjele stručnjaka oko pitanja plebiscita. Francuzi i Britanci odbili su mogućnost plebiscita iz etničkih razloga, jer je neupitno da u južnoj Štajerskoj živi većinsko slovensko stanovništvo, koje bi moglo doći u neobično tešku situaciju s obzirom da se mirovnim ugovorima predviđa da jedna trećina od cjelokupnog broja Slovenaca (1,5 mil.) potpadne pod tuđinsku vladavinu. Ukoliko bi Vrhovni savjet ipak prihvatio plebiscit kao način određivanja jugoslavensko-austrijske granice, francuski i britanski stručnjaci predložili su da se područje plebiscita u južnoj Štajerskoj proširi i na Ptuj i Ljutomer, a da se zona Dravograda priključi koruškoj plebiscitarnoj zoni "A".¹⁴

12

Almond, Nina, Haswell Lutz, Ralph, *The Treaty of St. Germain. A Documentary History of Its Territorial and Political Clauses – With a Survey of the Supreme Council of the Paris Peace Conference*, Stanford University Press, California, 1935. (Memorandum Dated August 9, of the Austrian Delegation, on Styria) str. 390-394.

13

Note from the Serb-Croat-Slovene Delegation Protesting Against the Plebiscite for Styria, *Ibid.*, str. 400.

14

Središnji problem razgraničenja Kraljevine SHS i Austrije bilo je pitanje Koruške, odnosno Celovečke kotline na koju je Kraljevina SHS polagala pravo iz povijesnih razloga, iako nije bila u cijelosti naseljena Slovincima. Pitanje je došlo pred Teritorijalnu komisiju koja je odlučila da se u Celovečkoj kotlini održi plebiscit. Takvo rješenje nije odgovaralo Kraljevini SHS s obzirom na neizvjestan ishod zbog etničke situacije, pa se Delegacija bezuspješno pokušavala izboriti za da se od plebiscita odustane. Kako bi Konferenciju dovela pred gotov čin, jugoslavenska vojska je okupirala cijelu Celovečku kotlinu, ali se zbog pritiska Konferencije morala povući. Naposljetku je odlučeno da se zona plebiscita podijeli na južniju zonu "A" koja graniči s Kraljevinom SHS i na sjeverniju zonu "B", koja nema direktan teritorijalni kontakt s jugoslavenskom državom. Plebiscit se trebao održati tri mjeseca nakon zaključenja mira s Austrijom, prvo u zoni "A", a ukoliko bi rezultat bio u korist jugoslavenske države, tri tjedna kasnije održao bi se i u zoni "B". *Evacuation of the Klagenfurt Basin, and the Meeting of the Council of Five on June 1919*, *Ibid.*, str. 515-519.

Nasuprot francuskim i britanskim stručnjacima, Amerikanci i Talijani podržavali su austrijski zahtjev za plebiscitom u južnoj Štajerskoj, tvrdeći da Slovenci na tom području žive samo na selima, a ne u gradovima, ali da i to seosko stanovništvo želi priključenje Austriji. Usprotivili su se proširenju zone na Ptuj i Ljutomer i zonu Dravograda, jer bi se na taj način povećao broj Slovenaca u obje zone plebiscita.

Na temelju tako podijeljenog izvještaja Teritorijalne komisije Vijeće šefova delegacija u potpunosti je odbacilo plebiscit za čitavu južnu Štajersku, ali je ta odluka bila dopunjena rješenjem da se Radgona priključi Austriji, a da Maribor ostane Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca.¹⁵

Slučaj jugoslavensko-austrijske granice bio je samo jedan od problema koji su nastali raspadom Austro-Ugarske, jer je i drugdje bilo vrlo teško odrediti pravedne etničke granice među novonastalim državama na tlu bivše Dvojne monarhije. Velike sile pokušale su spriječiti budući iredentizam i moguće sukobe tih zemalja unašanjem posebnih odredbi u mirovne ugovore o zaštiti manjina koje su morali potpisati, kao i prihvaćanjem "Konvencije o manjinama", čiju je provedbu trebala nadzirati Liga naroda. Međutim, ta uzajamna jamstva za nacionalne manjine trebale su i morale su preuzeti samo male zemlje, nasljednice Austro-Ugarske, dok velike sile poput Italije, koja se također povećala na račun Dvojne monarhije, ili Francuska, koja se povećala na račun Njemačke, nisu morale preuzeti nikakve obaveze u tom smislu iako su unutar svojih granica dobile brojne manjine. Zbog toga su takvi planovi o obvezatnosti preuzimanja obaveza o zaštiti nacionalnih manjina naišli na revolt Čehoslovačke, Rumunjske, Poljske i Kraljevine SHS već na samom početku rada Konferencije mira. Pogodene države smatrale su *obveznost* prihvaćanja takvih jamstava miješanjem u unutarnje-političke odnose, pa čak i pokušaj ograničenja suvereniteta.¹⁶

Kad se u ljeto 1919. približio čas potpisivanja mirovnog ugovora s Austrijom, velike sile uporno su inzistirale da u ugovor uđe i odredba po kojoj bi se Kraljevina SHS, Čehoslovačka, Rumunjska i Poljska obvezale da će prihvatiti sve mjere koje velike sile *tek trebaju* propisati za zaštitu manjina, slobodu prometa i tranzita. Delegacija Kraljevine SHS smatrala je tu obvezu (članak 59. u prednacrtu ugovora, a u konačnom tekstu članak 51.) jednom od najtežih obveza mirovnog ugovora s Austrijom.¹⁷ Jugoslavene, a i Rumunje, naročito je pogodilo to što članak 59. ne čini razliku prema teritoriju koji je već 1914. godine bio u sastavu Rumunjske, odnosno predratne Srbije. To je za Kraljevinu SHS konkretno značilo da se članak 59. o zaštiti manjina odnosi i

15

Resolution of the council of Heads of Delegations on a Plebiscite in Styria, Ibid., str. 406.

16

Kardum, Livia, Problemi razgraničenja u Štajerskoj i pitanje manjina u mirovnom ugovoru s Austrijom 1919., *Međunarodne studije*, vol. I., 2001., str. 87.

17

Krizman, Bogdan, Hrabak, Bogumil, *Zapisnici sa sednica delegacije Kraljevine SHS na mirovnoj konferenciji u Parizu 1919-1920*, Beograd, 1960, sjednica od 21. Jula 1919., str. 160-170. (u daljnjem tekstu Zapisnici)

na, za Srbijance neprikosnovenu, Makedoniju. Zbog toga je odmah u jugoslavenskoj delegaciji došlo do razmimoilaženja o tome da li potpisati ili ne potpisati mirovni ugovor s Austrijom. Srbijanski član delegacije, Mata Bošković, predložio je da se Vladi priopći kako se nikako ne smije pristati na članak 59., a ako se on ne izmijeni da se ne potpisuje mirovni ugovor. Ukoliko bi se Vlada ipak odlučila na potpisivanje mirovnog ugovora s Austrijom on će istupiti iz delegacije.¹⁸ Bošković je čak pripremio pismo za Vladu u kojem predlaže hitan sporazum s Talijanima kako bi se olakšao položaj Kraljevine SHS. Ostali članovi delegacije nisu se slagali s njegovom ocjenom o potrebi da se mijenja dotadašnja politika oslonca na američkog predsjednika Wilsona, pa su izdvojeno mišljenje za Vladu pripremili šef jugoslavenske delegacije Nikola Pašić i delegat iz Hrvatske, Josip Smodlaka.

Sukobi unutar jugoslavenske delegacije proizlazili su, uz ostalo, iz činjenice da je sastav delegacije bio rezultat političkog kompromisa i špekulacija. Na čelo delegacije imenovan je Nikola Pašić, što je trebala biti satisfakcija za izgubljeno predsjedništvo prve jugoslavenske vlade, ali i dobra prilika da ga se – kako je to htio regent Aleksandar – bar za neko vrijeme udalji iz prijestolnice. Drugi do njega bio je novi jugoslavenski ministar vanjskih poslova, Ante Trumbić, koji se za vrijeme rata kao predsjednik Jugoslavenskog odbora žestoko sukobljavao s Pašićem, ali sada su obojica bili prisiljeni brzo zaboraviti još vrlo svježe razmirice i zajednički raditi.¹⁹ Odnosi Trumbića s trećim članom delegacije, srbijanskim poslanikom u Parizu Milenom Vesnićem, također nisu bili srdačni, ali Vesnić je vrlo dobro poznao europsku političku situaciju i engleski jezik, što je u to vrijeme bilo dragocjeno zbog istaknute uloge SAD-a na Mirovnoj konferenciji. Slovenac Ivan Žolger bio je četvrti opunomoćeni delegat s pravom da tim redosljedom sudjeluje u radu Konferencije. Imenovan je vjerojatno samo zato što je vodeći slovenski političar Anton Korošec htio učvrstiti svoj položaj u Beogradu, a Žolger, opterećen prošlošću kao bivši austrougarski ministar, nije mogao ugroziti njegov neprikosnoveni autoritet. Uz opunomoćene delegate, delegaciju Kraljevine SHS sačinjavala su i trojica vladinih delegata: Mata Bošković, Josip Smodlaka i Otokar Ribarž. Delegatima su u radu pomagale i posebne sekcije koje su raspolagale brojnim stručnjacima za pojedina pitanja kojima se trebala baviti Konferencija mira. Bile su to Etnografsko-historijska sekcija, Sekcija za međunarodno pravo, Vojna sekcija, Sekcija za štampu, Sekcija za trgovačku mornaricu, Sekcija za ekonomsko-financijska i prometna pitanja i Crnogorska sekcija.

Delegaciju Kraljevine SHS na Konferenciji mira očekivala je teška borba i za međunarodno priznanje jugoslavenske države, kao i za granice prema svim susjedima. Međutim, proklamiranje novih političkih načela, koja su se osmišljavala i radala još tijekom rata i za koja se tvrdilo i vjerovalo da će činiti

18

Isto, sjednica od 21. Augusta 1919., str. 175-176.

19

Mitrović, Andrej, *Jugoslavija na konferenciji mira 1919-1920.*, Beograd, 1969., str. 245.

novu osnovu za rad i donošenje odluka u Parizu, ulijevalo je mnogima, pa i Jugoslavenima, nadu da je konačno nastupilo razdoblje novih političkih odnosa i političkog življenja. Jedini je Pašić, na temelju svog velikog državnčkog iskustva, bio sumnjičav od samog početka objavljivanja političkih principa koji su bili vrlo privlačni i prihvatljivi za mnoge male narode željne političke afirmacije, ali koji se nisu temeljili na političkoj tradiciji europskih velesila, a niti su odgovarali uvjerenjima vodećih političara na njihovom čelu. Zato Pašić nije očekivao radikalni politički preokret na Konferenciji mira i ubrzo se vidjelo da je, nažalost, bio u pravu.²⁰

Kad je 3. rujna jugoslavenska delegacija dobila konačan tekst mirovnog ugovora s Austrijom i tekst konvencija o manjinama, ponovno se razvila rasprava je li članak 51. prihvatljiv ili nije. Šef Sekcije za međunarodno pravo Slobodan Jovanović zastupao je stajalište da se ni mir s Austrijom ni konvencije ne smiju potpisati, jer ukoliko bi se propisi o zaštiti manjina prostirali i na Makedoniju, kako to i konvencije i članak 51. predviđaju, nastao bi građanski rat u latentnom stanju i stvorila bi se nesolidna situacija u čitavoj Kraljevini SHS, a ograničavao bi se i njezin suverenitet. S Jovanovićem se u potpunosti slagao Bošković, pa je inzistirao da se ne smije dozvoliti krnjenje predratnog suvereniteta Srbije i Crne Gore.

Trumbić je bio nešto suzdržaniji u ocjeni da li uskratiti potpis na mirovni ugovor s Austrijom ili ne. Iako je Vlada zauzela stav da se mirovni ugovor s Austrijom ne potpisuje ako se ne promijeni članak 51., Trumbić je smatrao da bi ipak trebalo temeljito proučiti konačni tekst ugovora i Konvencije o manjinama i na temelju toga donijeti konačni stav, imajući u vidu da velike sile i SAD smatraju da je neriješeno manjinsko pitanje krivo za izbijanje rata. Zbog toga sada na tom pitanju toliko inzistiraju i ne treba se zavaravati da Jugoslaveni neće trpjeti posljedice ukoliko uskrate svoj potpis zbog tog, za velike sile tako važnog pitanja. Kraljevina SHS može doći u vrlo opasan položaj s obzirom da Rumunjska još uvijek nije odustala od Banata.

Koliko je Kraljevina SHS bila u nepovoljnom položaju, vrlo izravno i neuvijeno predočio je šef Vojne sekcije, general Petar Pešić. Obavijestio je delegate da je jugoslavenska vojska u strašnom stanju, bez uniformi, municije, hrane, a i moralno stanje je loše, pa je zbog toga nužno 'skinuti' bar jednog neprijatelja 's vrata' i potpisati mir s Austrijom. Usprkos tome razvila se iscrpna diskusija, nakon čega je zaključeno da se Saveznike još jednom pokuša privoliti na izmjenu Konvencije o zaštiti manjina, tako da se iz režima zaštite izuzme Makedonija.²¹

Taj zadatak preuzeli su Pašić i Vesnić. Pašić je bezuspješno pokušao uvjeriti britanskog državnog tajnika za vanjske poslove o opravdanosti izuzeća Makedonije, ali Arthur Balfour mu je odgovorio da je teško dijeliti oblasti na one prije i one poslije rata.

20

Isto, str. 66-67.

21

Zapisi, sjednica od 3. septembra 1919. str. 180-181.

Pašić i Vesnić obišli su i utjecajnog člana američke delegacije, Franka Polka, koji također nije uviđao da Kraljevini SHS prijete opasnost ukoliko bi potpisala Konvenciju o zaštiti manjina. Upravo suprotno, Polk je upozorio Pašića i Vesnića na opasnosti koje prijete mladoj jugoslavenskoj državi zbog izolacije ako ne potpiše Mirovni ugovor s Austrijom i Konvenciju o zaštiti manjina. Uskraćivanje jugoslavenskog potpisa jako bi oslabilo Wilsona kao jugoslavenskog zaštitnika koji se intenzivno zalaže upravo za pravedno rješenje pitanja manjina. Istovremeno bi ojačao položaj Rumunjske u odnosu na Kraljevinu SHS u vezi Banata, upozoravao je Polk.

Generalni tajnik francuskog ministarstva vanjskih poslova, Philippe Berthelot, upozorio je Vesnića da bi nepotpisivanje moglo dovesti i do drugih nepovoljnih promjena u ugovoru s Austrijom. Oblasti koje su predviđene da pripadnu Kraljevini SHS mogle bi doći pod savezničku upravu što bi utjecalo i na rješenje crnogorskog pitanja.

Nakon tako unisonog stava predstavnika Antante, članovi jugoslavenske delegacije (Trumbić, Vesnić, Žolger, Ribarž i Smodlaka) predložili su da se Vladi savjetuje pristanak na potpisivanje i Mirovnog ugovora i Konvencije o zaštiti manjina, jer bi se u protivnom dovelo u pitanje najbitnije interese Kraljevine SHS uz izolaciju od najvažnijih prijatelja i zaštitnika. Šef delegacije Pašić nije se s tim složio, pogotovo zato što je on bio potpisnik Bukureštanskog ugovora kojim je nakon Drugog balkanskog rata Srbija dobila Makedoniju, što bi se prihvaćanjem Konvencije o zaštiti manjina anuliralo. Ipak bi se pokorio odluci Vlade ukoliko bi se odlučila na potpisivanje. Bošković je također ustrajao na svom stavu, pa je Delegacija odlučila da se sva izložena mišljenja pošalju vladi u Beograd.²²

Kako se približavao dan potpisivanja mirovnog ugovora s Austrijom u St. Germainu 10. rujna 1919., a nikakva uputstva Vlade nisu stizala, slovenski članovi Delegacije Ribarž i Žolger smatrali su da Mirovni ugovor i Konvencije usprkos tome treba potpisati, jer nepotpisivanje nanosi više štete nego koristi, a s tim su se složili i general Pešić i Smodlaka. Međutim, Pašić, Vesnić, Bošković i Trumbić zauzeli su stav da se ipak ne smije postupati mimo Vlade čije naredenje nije stiglo, pa još uvijek vrijedi stav da se Mirovni ugovor ne potpisuje ukoliko se ne promijeni članak 51. Tako je odlučeno da se ne ide na potpisivanje mira s Austrijom, a Pašić je obavijestio delegate da će dati ostavku.²³

U međuvremenu se vlada Ljube Davidovića nalazila pred ostavkom pa je Davidović neposredno prije ostavke poslao uputstva na dvosmislen način tj. da se odloži potpisivanje do formiranja nove vlade ukoliko to ne bi naškodilo Kraljevini SHS, a u suprotnom neka se ipak potpiše. Tražio je da se Amerikancima objasni da se Jugoslaveni opiru potpisati Konvenciju o zaštiti manjina, jer su svojim manjinama već priznali sva prava od samog početka postojanja.

22

Isto, sjednica od 8. septembra 1919., str. 183.

23

Isto, sjednica od 9. rujna 1919. str., 183.

nja jugoslavenske države pa zato osjećaju da im je bez razloga povrijeđen suverenitet.

Davidovićeve uputstva stigla su 10. rujna poslijepodne, nakon završetka ceremonije potpisivanja mirovnog ugovora s Austrijom, pa su se članovi delegacije opet našli u dilemi kako postupiti. Ipak je prevladalo mišljenje Trumbića i Pašića koji su trebali biti potpisnici da se pričekaju uputstva nove vlade i o tome su obavijestili predsjednika Mirovne konferencije Clemenceaua. Uz novi zahtjev za uputstvima, Pašić je od Vlade zatražio razrješenje s dužnosti šefa delegacije i kao potpisnika budućeg mira s Austrijom, jer taj ugovor ne odgovara njegovom uvjerenju.²⁴

Nova jugoslavenska vlada kojoj je na čelu ponovno bio Davidović, usprkos neodobranju velikih sila, nije poslala nova uputstva, već se odlučila za oštriji kurs. Zatražila je da Pašić obavijesti Konferenciju mira da je Kraljevina SHS spremna jamčiti sva prava svojim manjinama vlastitim zakonima i da neće prihvatiti nikakva ograničenja suvereniteta izvana. Pašić, Trumbić, Smodlaka i Ribarž pozvani su na konzultacije u Beograd, što je bio jasan znak negodovanja jugoslavenske vlade.

U Beogradu je 21. rujna održana sjednica ministarskog savjeta na kojoj je prisustvovao i regent Aleksadar. Trumbić je detaljno izložio sve razloge, od teškog vanjskopolitičkog položaja do političkih posljedica, zbog kojih je nužno potpisati mirovni ugovor s Austrijom i Konvenciju o zaštiti manjina. Slobodan Jovanović ponovio je da Kraljevina SHS kao suverena i međunarodno priznata država ne mora prihvatiti nikakav diktat sa strane. Ribarž i Smodlaka su se s pravnog stanovišta složili s Jovanovićem, ali s političkog stanovišta priklonili su se Trumbićevoj ocjeni o neophodnosti potpisivanja i mira i konvencija.

Vlada je ipak odlučila da se još jednom pokuša izboriti za izuzeće Makedonije iz garancija o zaštiti manjina te je u tom smislu jugoslavenska delegacija 5. studenog Konferenciji predala još jednu notu. Međutim, ni ovog puta nije se postiglo ništa pa je 5. prosinca odlučeno da se ipak potpiše mirovni ugovor i s Austrijom i s Bugarskom, zajedno s Konvencijama o zaštiti manjina.²⁵

Licemjerna interpretacija velikih sila da uzroke Prvog svjetskog rata treba tražiti u neriješenim nacionalnim odnosima malih naroda korištena je kao opravdanje, ne samo za selektivnost pri zaštiti nacionalnih manjina, već i u odnosu prema malim državama kojima nakon Prvog svjetskog rata nije osiguran ravnopravan status u zajednici naroda, što će u mnogome pridonijeti novom i još razornijem ratnom sukobu dvadesetak godina kasnije.

24

Lederer, Ivo, *Yugoslavia at the Paris Peace Conference, A Study in Frontiermaking*, New Haven and London, Yale University Press, 1963., str. 244.

25

Kardum, L., *Problemi razgraničenja...*, str. 91.

Literatura

- Almond, Nina, Lutz Haswell, Ralph, *The Treaty of St. Germain. A Documentary History of Its Territorial and Political Clauses – With a Survey of the Supreme Council of the Paris Peace Conference*, Stanford University Press, California 1935.
- Bailey, Thomas A., *A Diplomatic History of the American People*, New York, 1950.
- Documents of American History*, New York, 1963.
- Kardum, Livia, *Europska diplomacija i prvi svjetski rat*, Poslijediplomski studij Međunarodni odnosi, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2006.
- Kardum, Livia, Problemi razgraničenja u Štajerkoj i pitanje manjina u mirovnom ugovoru s Austrijom 1919., *Međunarodne studije*, vol. I., 2001.
- Kardum, Livia, Mirovni prijedlozi Velike Britanije i SAD-a godine 1918., *Međunarodne studije*, br.1-2/2002.
- Krizman, Bogdan, Hrabak, Bogumil, *Zapisnici sa sednica delegacije Kraljevine SHS na mirovnoj konferenciji u Parizu 1919-1920*, Beograd, 1960.
- Lederer, Ivo, *Yugoslavia at the Paris Peace Conference, a Study in Frontiermaking*, New Haven and London, Yale University Press, 1963.
- Lederer, Ivo, *The Versailles Settlement, Was it Foredoomed to Failure*, Boston, 1960.
- George Lloyd, David, *Mein Anteil am Weltkrieg*, Kriegsmemoiren, Berlin, 1934.
- Mitrović, Andrej, *Jugoslavija na konferenciji mira 1919-1920*, Beograd, 1969.

Summary

The Question of the Big and Small States Equality Based on the Protection of National Minorities in the Treaty of Saint-Germain Signed in 1919

The World War I denuded the image of supremacy of European great powers which not only failed to preserve the peace, but couldn't manage to end the war on their own. Thus it appeared as the right time to secure the future world peace on completely differently basis. American president Wilson promoted the idea of the so called "fair" peace without winners or defeated, which couldn't make any difference between big and small states, thus guaranteeing future stabile international relations. During the war he was in principle supported by the Entente leaders. Already during the Paris Peace Conference political reality took place over political idealism, by denying equality between winners and defeated as well as between big and small states. This was obvious when small states, successors of the Austro-Hungarian empire, were obliged to accept the Convention for Protection of Minorities, given that ethnic borders were not fully determinable after the fall of Dual monarchy, while at the same time great powers like Italy and

France, which had significant minority population inside their borders, were not obliged to accept this commitment. Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes and Romania were particularly dissatisfied having in mind that Convention covered the area which belonged to Romania and pre-war Serbia before 1914.

Key words: World War I, Paris Peace Conference, Treaty of Saint-Germain, Convention for Protection of Minorities